

ШЫН

1991 чыл

июль

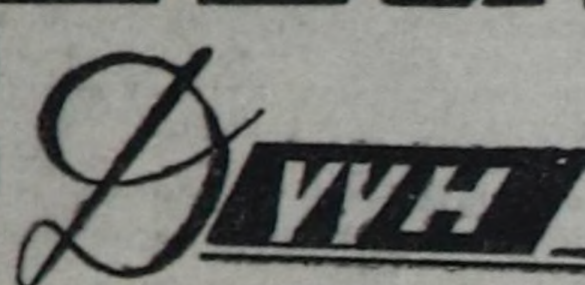
17

среда

№ 121 (14621)

(Чагылар өртөө 8 коп.)
Садар өртөө 20 коп.

РСФСР-нин Компартиязынын Тыва рескомунуң, Тыва АССР-нин Дээди
Соединия болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

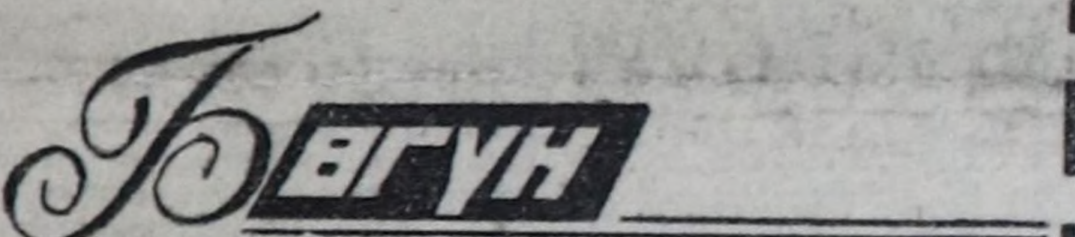

АГИТБРИГАДАЛАР КӨРҮЛДЕЗИ

Республиканың агитбригадаларының көрүлдези Бай-Тайга районунуң Шивилиг аржаанының чанынга болуп эркен. Аңаа 11 агитбригада киришкен. Барыны-Хемчик, Улуг-Хем, Тожу районнарының болгаш Кызыл хоорайның агитбригадалары киришпез. Ийи хонук дургунда болган культура ажылдакчыларының ол чыгыш чок-кавы суурларның чурттакчылары болгаш аржаанга дыштанып келген кижилер улуг сонугал-биле көргөн.

Жюри кижигүннери аңгы-аңгы районнарың хоочун культура ажылдакчылары болган. Оларның аразында Лаа Донгак (Өвүр), Геннадий Столбовский (Танды), Кирилл Ооржак (Сүт-Хөл), Баку Сендажы (Бай-Тайга) болгаш өскөлдөр-даа. Республиканың Улусчу чогаалдыга төвүнүн килдиз эргелекчиси Сергей Баир утурдан жюри тыва улустун чагай чачылдарыга турсааткан кезеңни организатор ээртирген дээш бирги черни Мон-гун-Тайга районунуң «Менги чечээ» агитбригадага (Удуртукчуу Лариса Кара-Сал) тыыскан. Бирги черни диплом болгаш 2 муң рубль эртерик япон хөгжүм херексиз-биле шаңнаткан. Тывага улусчу революцияны 70 чылынга турсааткан көргүзүп дээш Бай-Тайга болгаш Бий-Хем районнарының агитбригадалары ийги чери дейге үлешкен. Ушкун чери Өвүр биле Танды районнарының тыва элчилери алган.

Ол ышкаш «Эң эки агитбригада методизи» дээш конкурска бирги черни Лариса Кара-Сал (Монгун-Тайга), ийги чери Наталья Шоглу (Каа-Хем), ушкун черни Кирилл Ооржак, Геннадий Столбовский (Танды) алган. Дипломнары болгаш шаңналары Тыва АССР-нин културна министри Чыгышты Ондар тыыскан. Агитбригадаларың бот-тывынгын артистер дүүн Кызыл-Дагда хүрөөгө барган. Ол ышкаш бай-тайгажыларын эртеригени найрал кезеңинге киришкен.

КАРА-ДАГГА КИНО ТЫРТТЫРЫШКЫНЫ

Сураглыг шия чогаалчы Виктор Көкөөлдүн «Самбажык» деп шижинге үндөзүлөш, алдан-маадырлар дугайында тыва дыл кырында урам-чечен киерону болушкуннар азы-биле тырттырып эгелер берип моон мурунда дыннапкан болгай ки. Свердловскини кинотеатрының бөлүк ажылдакчылары бөгү тыва артистер-биле кадай Сүт-Хөл районуң атыштыкка.

Хосталга, эре-шөөл дээш 1883-85 чылдарда тура халып үнгөн алдан-хургунарың шижээсиз болуп турган Кара-Дага кино тырттырып биле Свердловскини кинотеатрының чогаалчы бугурун каттыжышкыны 70 азыг ажылдакчыларын ук кинону режиссеру Парас Халсанов удуртуп келген. Кара-Дага республикалык хөгжүм-шун театрының 30 хире артистери база чорутар. Баш удур дугурушканын эвугар Самбажыктын ролон артист Борис Ооржак, Дажымааны — Вячеслав Донгак ойнаар. Кино тырттырышкыны шенелде байдалда болуп турар чүве болганда, чамалы ролдарың ойнакчылары өскөрү берип болур.

Тыва уран-чечен филмни кезек-кезек кылдыр тырттырып, маадырларың овурукчыларын тургузуп турган, дөдөш чок эки кылдырың кино ажылдакчылары болгаш артистер азал турар. Олар бөгү Сүт-Хөл районуң чече берш. Кара-Дага шаалда бистин «Белоривисти джиржи» биске таштырып сонугадыр соругады. Оларның чоруу чогуу бүтсүн.

ЛОТЕРЕЯНЫ КАТАП ОЙНААР

Тыва АССР-ниң Култура министерствозу улустарың ала чогаалының делсег чергелги фестивалыга акша-бараан лотереяны «Хүрөө» стадионуңга ойнаа турган. Чамалы чыдаалардан база лотерея ойнаар комиссияны бурузунда алычаны ойнашкыны күш чок кылдыр санаан болгаш катап ойнаары солуга дыннадыр республиканың културна министри Чыгышты Ондар алаан турган болгаш бөгүн ол дутайн биске дыннапкан.

Даарта, июль 18-те, кезежениң 19 шакта «Тыва телевидение» деп коммерциялыг телекомпанияның 7 дугаар каналын дамчытыр дамчыдылга акша-бараан лотереяны ойнашкыны эртерир. Аңаа ажылдаар комиссия кижигүннериң чаарткан. Ында юристер, культураның, спорттуң хоочун ажылдакчылары кирип турар. Хааржакта шыгачтыгын шарларны уштур бичи уругдары чалаан. Ыңчангаш республиканың телекөрүчүлери боттары база лотерея ойнаар комиссияны кезигүннери болур.

Лотерея ойнаарда моон мурунда азы оон соонда-даа салып алган лотерей билеттери күштүг болуп ужурул. Ол хүн ойнап алган бараан аймаан, «Москвич» болгаш «Жигули» деп машиналары Тыва АССР-ниң Култура министрствозунан барып хүлээп ап болур. Ук дамчыдылга кирип, олчалыг болурун күзөдүс, эргин номчукулур.

Россия Совет Федеративтиг Социалистиг Республиканың Президентизиниң №1 Чарлы

РСФСР-ГЕ ӨӨРЕДИЛГЕНИ ХӨГЖҮДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭН ЧУГУЛА СОРУЛАГАЛАР

Россияның угаан-бодал, культура болгаш экономика талазы-биле шыдал-күчү хөгжүдеринге өөредилгениң кедергей улуг ужуру-дузалыг барымдаалап, өөредилге адырының бирги чергелги болурун хандыра-биле доктаалык болза:

1) РСФСР-ниң чааза:

1) РСФСР-ге өөредилгени хөгжүдериниң күрүне программасын 1991 чылдын төңүзүңге чедир ажылдап кылдыр болгаш РСФСР-ниң Дээди Соединия бадыла-лыгы-биле кирип, программага өөредилгени хөгжүдериниң фондурларын тургузарын, күрүнеге хамаарышпас өөредилге албан черлеринге делгичке көргүзүрүн айткан турар ужурул;

2) РСФСР-ге күсөкчи эрге-чачырааың структуралыг ажылдап кылдыр база РСФСР-ниң күрүне башка-рылааның органын тургузуп турар үдө өөредилгени болгаш эртерини күрүне эргелгениң органын РСФСР-ниң Президентизиниң шуут дорт чагырткан турары айттыр;

3) 1991 чылдын II чартында РСФСР-ниң онза бюджетин тургузуп тура, өөредилге албан черлериниң ажал төлевири бекиткени барымдаалап, өөредилге адырынга

эргежок чугула акша-хөрөңгү тускайлап үндүрерин, өртериниң өскөн-биле холбаштыр өөреникчилерин, кижизиттириччилерин болгаш студентилерин чен-неиринге база оларын хандыраарын өскө-даа хевирлеринге немелде чарыгдаларын айткан турар ужурул;

4) өөредилге системазын албан черлерин, бугурулгелерин болгаш организациаларын үндүрүлгелерин чыла-дарың база кайгыларын бугу хевирлеринден хосталарын болгаш ол акша-хө-рөңгү өөредилге албан черлериниң эртем болгаш өөредилге акыл-чорудулгазын хөгжүдеринге, оларның материал-техниктиг база социал базазын быжыгылаарың чорудурун талазы-биле саналарын РСФСР-ниң Дээди Соединия кирип;

5) РСФСР-ниң хоойлу-лаа дүштүр канлыг-даа хевирлиг өңүлүг бугурулгелерин, организациаларын, албан черлериниң өөредилгени хөгжүдеринге чорудуп турар акша-хөрөңгилеринге хамаарыштыр үндүрүлгелер талазы-биле чингелдерин доктаадыр;

6) өөредилге адырының күрүненде социал камгала-лыг хандыраары-биле: «Россияның уруглары» деп

комплексниг программаны ажылдап кылдыр болгаш оон күсөлдөзүн хандыраар; өөредилге албан черлериниң яны-бүрү хевирлеринге таарыштыр бир өөреникчи-ни, кижизиттириччини, студентини өөредиринге база ажаап-тежээринге күрүнеин магадылаары нормативтерин комплексин ажылдап кылдыр болгаш херек кырында кирип; акшаың үне чоң-таланын барымдаалап, ук нормативтерин өй-ойлеп таарыштыр эде көрүп турарын боттандыраар;

өөредилге албан черлерин материал-техниктиг курла-вырлар-биле күрүнеин талазындан муруналы хандыра-рын айттыр, бирги эөлөгелде, өскүс уругларга, ала-иезини хайгааралы чок арткан уругларга, инвалид уругларга база өзүлдези шын эвес болган уругларга хамаарыш-тыр оон боттандыраар;

7) өөредилге системазы-ның капитал туудурун, бугу объектилерин, оон иштин-де чурттаар бажынар бол-гаш объектилер турарын күрүне чачыгына кирип хандыраар;

8) өөредилге системазын албан черлерин тургузарын, септеринге база ажылда-рылга херек материал-техник-тиг курлавырларын бирги эөлөгелде үндүрүп бээр;

9) өөредилге, тодаралыг кылдыр база өөредилге-мето-диктиг литератураны чогуур хемчээлдерге чедир үндү-рерин хандыраар, аңаа чогуур курлавырларын болгаш поли-графия баазанын тускайла-рын айттыр;

10) «Российский учительский вестник» деп солунуңу база «Российское образова-ние» деп сеткүүлү үндүрүп эгелээр;

11) өөреникчилерин болгаш студентилерин күрүнеин талазындан деткириңниң систе-мазын ажылдап кылдыр, оларын социал камгала-лыг ажилдаар чангыс аял фон-дуларын өөредилге черлериниң боттарына тургузар.

12) 1992 чылдын январь 1-ден эгелээш, өөредилге систе-мазын ажылдакчыларының ажал төлевири бекит-кени боттандыраар.

Ордумак ставкаларын бол-гаш албан-дуужаал шалына-рының хемчээлин дараазында делсегелдерге чедир: азын өөредилге черлерини профессор-башкы соста-вынга—РСФСР-ниң улусту-рунде ордумак ажал төлеви-риниң делсегели ийи катап ажал турар кылдыр;

башкыларга болгаш педа-гогиктиг өскө-даа ажылдак-чыларга — РСФСР-ниң улустурунде ажал төлеви-риниң ордумак делсегелин

эвээш эвес кылдыр; өөредилге ажилында ду-залаар болгаш оңу ханды-рар нжикилерге — РСФСР-ниң улустурунде база-ла ын-дыг хевирлиг ажылдакчы-ларының ордумак ажал тө-левири дег кылдыр.

Ажал төлевириң делсегелин бот айттыңган делсегелин 1995 чылдын январь 1-ге чедир хевээр арткан турарын хандыраар.

13) 1992 чылдын январь 1-ден эгелээш, стипендия фондузун дараазында хем-чээлдерге доктаадыр:

— аспирантларга стипен-дияларын РСФСР-ниң үлө-түрүнде ордумак делсегелге;

— дээди өөредилге черле-риниң студентилериниң стипендияны — РСФСР-ниң хоойлуларын доктаатын-ган эң эвээш ажал төлеви-ринден эвээш эвес, ордумак тускай өөредилге черле-риниң студентилеринге база

профессионал-техник китиги училчилериниң сургулда-лыга стипендияларын ук шалының 80 хуузу кылдыр.

IV. Россия Федерациязы-ның хамаатыларының өөрени-рин алыр, эргежок чугула эртем шигилчилерин чоруд-дар, эртем болгаш педагогика дуржуглазын солчур, делегейге нады ажылдакчы-ларны хөгжүдөр талазы-биле аргаларын калбартыр со-

рулга-биле 10 муңдан эвээш эвес сургулдарын, аспи-рантыларын, башкыларын база эртем-педагогика ажал-дакчыларын өөренир, ста-жировкалар, билини бекит-кени чыда-ла даш-тыкыже чорудар.

V. 1991 чылдын сентябрь 1-ден эгелээш, өөредилге албан черлериниң бугурулгелериниң мастерле-риниң чылдын алыр кол шөлөзүнүн үргүлчүлүдүн 36 ажал хүнүнден эвээш эвес болур кылдыр доктаа-дыр.

VI. Өөредилге системазы-ның албан черлериниң даш-тыгы экономикалыг ажал-чорудулгадан алган бугу ва-лота орулганы оларның эргезинге арттыраар.

VII. Өөредилге системазы-ның албан черлериниң, бугурулгелериниң болгаш организациаларының ажилга-лары чор улаштырары оларга хуусаа доктааттыр, кезээде ажылдаары-биле ха-лас дамчыдып бээр. Чаа өөредилге албан черлерин турарыга херек чер учас-токтарын бирги чергелги чурум-биле тускайлап бээр хандыраар.

Россия Совет Федератив-тиг Социалистиг Респу-бликаның Президентизи Б. Н. ЕЛЫШИН.

Иштиниң малынга — быжыг чөм-суур ЧЕДИШТИР ӨСТҮРҮП АЛЗА?

Мал чөмүн четчир кылдыр белеткеп ап шыдаалы турарыңдан, чыл бүрүдө совхозтарның малы кышты хорамчалыг алып эртер турарын дыннап олурар-дыр мен.

Июнь айның төңүзүлде ситен кезип эгелээш совхоз-тарын радиодан дыннап, солундан номчулуп. Ол эки эгелээшкын болуру чутал-жоок. Ындыг совхозтарга ба-дыр чедирер апаар. Ыңчал-закко кандыр черини, кан-чаар үнгөн ситенин эрте азы ортай кезип, болуп аларын угазылап болууру чутула.

Мээн бодалым-биле алырга, чыл бүрүдө ситенин кезип ап чорраан шыааларың, шык-тыг шөлдөрин болгаш алаак-арыг иштинин бо чы-лын чаа үнгөн ситенин үнүжү чедиртир өзе берген-де, чөмгүр шыаары чөмгүр, быжга бергенде ам кезип, бөлүп алыр чүве болза, шы-

нары эки, дүжүдү көвей боор деп бодап чоруур мен. Орай кестинер ситен мур-гулдур өзүп, ыңшалдыр кургап, оон чөмгүр шыаары баксырай бээр, ыңчангаш ситенин эрте кезер ужурул деп колхозтарын, совхозтар-ның үстүкү удуртуп баштаар органын айткышкының нарынга мээн бо сүмөч чөмгүр болурун билер мен.

Ындыг-даа болза, кыжын Успа-Хөлге барып, оон кес-лөп, сөөртүп өккөп турар кургап, куу хыгыргышка бо-даарга, мээн бо сүмөч шыааш шылаа, шык черлериниң ситенин чедиртир өстүрүп бы-жырып алааш, ам кезип бө-лүп алыр чүве болза, ажал-агылларга оон каш катап ажыктыг болгу деп. Чижегел бодаарга, чыл бүрүдө ситенин кезип ап чорраан шыааларың, шык шөлдөриниң ситенин бөгүн кезип кааш, үш азы, дөрт хонуктар эрткенде, бөлөр

дээш келирге, үнүжү чедир-кен, ситен уну деп, чоон эвес, көстүрүкүлөс хыл деп, чиге кылдыр кургай берген ситен уну чыдар ышкыжы-гай. Совхозтарның кол ситен кезер шыааларыңдан, шык-тыг шөлдөринден эвээш дү-жүт ап турарыңны бир кол чылдагааны, ол ыңдыг чер-лериниң ситенин чедиртир өстүрбөс, чаа үнүп чылар чаш ситенин эрте кезип, бө-лүп турарыңда боор деп бо-даар мен.

Эртен чылын кеспезэн хо-во кадарын, кестиниң алаак-арыг иштинин эрги, кур еленин бо чылын чаа үнгөн ногаан ситени-биле хоолу, бөлүп алыр кылдыр, ыңдыг черлериниң ситенин эрте кезип алырын сүмөлөп боор.

Силос-биле колдуунда саар инектерин чөмгөр деп бил-лер мен. Мыйыштыг малды-даа, хой-өшкүнү-даа чөмгө-р, чыгыт малды-даа азы-раарыңа ситен эргежок не-геттир мал чөмү болуп ужурул. Ыңчангаш ситенин кезериниң мурунда эки чедиртир өстүрүп, оон дү-жүдүн эки көвүлдеринге улуг кичээлге салыры чугу-ла.

Сигенден өскө кукурузаны, эрааны, картофельди болгаш өскө-даа тарымал үнүштерин улгатыр, уздыр өстүрүп алгаш, эки четчир бөзгө, ам олорын дүжүтүп ажаап алырга, кижиге чөмгү, малга толуг, хоолдуу болурун бир-лир болгай бис.

Республиканың колхозта-арын, совхозтарының уду-рукчуларыңа хууда сүмөч-дүр. Мээн бо сүмөчтөн та кичээлге алынар, та алба-нар, ол силерин эргээр-дир.

Ховалыг НУРСАТ.

Көдөз ажылдагынын хоо-чуу.

(Бистин корр.)

ТҮҮНӨЛДӨРНИ ҮНДҮРГЕН

«Сүт-Хөл районунуң колхоз болгаш совхозтарының мал-чыныларын чартык чылда кылган ажалының түнөлдө-рин РСФСР-ниң Компар-тиязының райком, улус де-путаттарының райком, Со-веттин куусому болгаш профойлөд райком түнөп үндүргөн. Бо чылдын баш-тайгы чартында сүт-хол-чулерин эрестиг ажалдаа-ны демделеттинген. Мал продуктулары бүдүрүп та-лазы-биле билгени онзалда-лар нийтизи-биле азыр күсөттинген. Тодаргай-лаарга, ээт планы 118 хуу, сүт—130,5, дүк планы 112,5 хуу күсөттинген.

Бай-Тайга районда «Мурвачы» совхоз бо чылын нийтинин малынга 3500 тонна ситен, 250 тонна си-лос, 300 тонна сенаж белеткеп аар сорулганы сал-ган. Ажал-агынын делсегелдеринде ойт-сигенини үнгөни эки. Ыңчангаш салдыгын сорулгаларың күсөттинип болурун бугу барымдаалары бар.

Бо хүнерде Базырын дааның чок-кавызы шөлдөрдө механистаттыг аэиолар ажылдап киришкен. Июль айның ийги чартында ситен кезилдизинче 250 хире ники хол кадырлары-биле кириптер. Совхоз төвү Шуй суурда чангыс-даа албан чери, организация ситен онзалдаа чок артпаан.

Ордумак шиканын башкыларың болгаш өөреник-чилериниң күжү-биле, моон мурунда-даа кылып тур-ганы ышкаш, 500 килограммдан 1 муң тонна чедир ситен-ниң долап, бөлөкөп ап болур. Ыңчангаш бо ажалыг билдиги организастарыңче улуг кичээлге бо хүнерде салдыгын турар.

Арай-оол КАНЧЫЫ.

РСФСР-ниң улус депутаттарының

Съездинде

РСФСР-ниң Дээди Сое-диния Даргазының албан-дуужалыга кандидат кылдыр С. Н. Бабурини, Р. И. Хасбулатову депутат-тар база катап дептишкен. Улус депутаттарының Ле-нинград область Соединия даргазы Ю. Ф. Яров РСФСР-ниң Дээди Соединия Дарга-зының албан-дуужалыга кандидат кылдыр база деп-штишкен.

Дөрткү бадылашкынын түнөлдөзү үш кандидаттар-ның найызы даа бадылаш-кынын чорутуп четчир кы-нарын алаан: Сергей Бабу-рин дээш 408, Руслан Хасбу-латов дээш—404, Юрий Яров дээш—74 депутат бадылаан.

А РСФСР-ниң Дээди Сое-

диния Даргазынга сонгу-дарыңа 531 бадылашкы-ны негеттинип турар. Дараа-зын-да эдгелгил бадылашкыны июль 16-да чорудурун депутаттар июль 15-те дүтү-рушкан. РСФСР-ниң улус депутаттарының амыг Съез-диния беш хүн үргүлчүлө-лөз ажалының үзгиле РСФСР-ниң Министрлер Чө-вүлелиниң Даргазынга И. С. Силаевти бадылаар, чүгө чангыс хоойлу—«РСФСР-ниң Конституция судуңу дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузун депутаттар хү-лөз алып аргалыг болган.

Съезд болурун ажыдап июль 16-ла үргүлчүлөш (СЭТА).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга

И. С. Силаевти бадылаар дугайында

РОССИЯ СОВЕТ ФЕДЕРАТИВТИГ СОЦИАЛИСТИГ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ

СЪЕЗДИНИҢ ДОКТААЛЫ

РСФСР-ниң улус депутаттарының Съездиния док-таадыры болза:

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга

Иван Степанович Силаевти бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Соединия Даргазының бирги

оралакчысы Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

Москва, Кремль.

1991 чылдын июль 13.

РСФСР-ниң 1991 чылда бюджетиниң кууселдезиниң

чоруп турарынын дугайында РСФСР-ниң сак министри

И. Н. Лазаревти информациязын дугайында

РОССИЯ СОВЕТ ФЕДЕРАТИВТИГ СОЦИАЛИСТИГ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ

СЪЕЗДИНИҢ ДОКТААЛЫ

РСФСР-ниң улус депутаттарының Съездиния док-таадыры болза:

1. РСФСР-ниң 1991 чылда бюджетиниң кууселдезиниң

чоруп турарынын дугайында РСФСР-ниң сак министри

И. Н. Лазаревти информациязын хүлөз алыр.

2. РСФСР-ниң 1991 чылда онза бюджетин чугаалажып

көөр болгаш бадыладыр талазы-биле ажылды дүгүледи-рин РСФСР-ниң Дээди Соединия, РСФСР-ниң Министр-лер Чөвүлелине дадыр.

РСФСР-ниң Дээди Соединия Даргазының бирги

оралакчысы Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

Москва, Кремль.

1991 чылдын июль 12.

РСФСР-ниң улус депутаттарының Съездинде

РСФСР-ниң Дээди Сое-диния Даргазының албан-дуужалыга кандидат кылдыр С. Н. Бабурини, Р. И. Хасбулатову депутат-тар база катап дептишкен. Улус депутаттарының Ле-нинград область Соединия даргазы Ю. Ф. Яров РСФСР-ниң Дээди Соединия Дарга-зының албан-дуужалыга кандидат кылдыр база деп-штишкен.

Дөрткү бадылашкынын түнөлдөзү үш кандидаттар-ның найызы даа бадылаш-кынын чорутуп четчир кы-нарын алаан: Сергей Бабу-рин дээш 408, Руслан Хасбу-латов дээш—404, Юрий Яров дээш—74 депутат бадылаан.

А РСФСР-ниң Дээди Сое-

диния Даргазынга сонгу-дарыңа 531 бадылашкы-ны негеттинип турар. Дараа-зын-да эдгелгил бадылашкыны июль 16-да чорудурун депутаттар июль 15-те дүтү-

7 Тывага улусчу революциянык чылаы

—Сүт-Халтун Чес-Будунга Чындир. Чалган тарап кижилер турган. Дам кижилер ийил. Ачам мени апаа берип каан: үжүк-бикки өрөңгил, билгичи азым дээни ол. Чогуу азым азым бизаази калдары болуп турар-даа моол биккил, шынал-ла, үжүгүл, шорбодуу, тараптарган мей. Сан бодарым база шору. Ол азым менээ улуг чедикчи болган болгаш соңураагымын, тура-сорууну улам көдүргөн—деп, Кара-оол Сандакович туталар ор.—Моолдун бикбес кижиге берге-ле чорду. Бичал-ла-аа ийи чыл эркенде, 1929 чылда, биккил өрөңгил аткан мен.

—Тыва биккил 1930 чылда ортаа уездинде бадыйлаан болган—деп маргышын үндүм. А ол мезин удура-нышкыныма шугулу ха-йында-аа, билиндр та-йылбырлаарын оралдашты.

—Саяа ооң шын: чазак ону 1930 чылда бадыйлаан. Баштай көрүп, өрөңгил, шөңгөн соонда, бадыйлаан болган. Бичал-ла-аа болза, чон ону шагдала калбаа-биле өрөңгил кыркыян турган чүве.

Кара-оол Сандакович-биле 1975 чылда ол пенсиялаш бир чыл болганда, Хайыра-кан сууга имчаар чугаала-жыл орган мен. Чогуу болуу шагдала таныр болган, ма-гезин алаанда-аа, оон соон-де чазакты орук чоогунга-лаа алган бажынаарына ки-рип, ажылым айы-биле чу-

КИЖИ,

МӨЗҮ

БАЗА

АЛДАР

РСФСР-ния алдарлыг ме-ханизатору хүндүлүг аттар-ын чазак тывыскаан. 1954 чылда СССР-нин Дээди Со-ветинин депутатыга согу-ткан. Тыва автономнун облустун Дээди Советинин депутатыга ийи катан, Ты-ва АССР-нин Дээди Совети-нин депутатыга бир катан, а район болгаш кэда Совет-тер депутаттыга үрүлүч согулуп келген. Оон ийи-ай партия, комсомол болган өске-даа организацияларнын конференцияларына деле-гатка бо-ла согулуп турган. Хуралдар, ужура-галар база оон хой-ниги ажылына киржилеэни хе-речилер турар.

—Баштай «Элегес» күр-экономга трактористерини тур курууну, оон соонда Кызылдын каттышкан шко-лазына механиктер куруу-ну, Удмуртияга Глазговун кэда асыл-агыт технику-мун дооскуладым. Эле-сичи базамымны Элегес-ке эгелээн мен. Күрөкономга трактористтер-даа, механизатор-торлар өрөңгил-даа турдум. 1932-1933 чылдарда оон ди-ректору тыва калайыл Дол-мажан дээр моол турган, оон огул ам Чаданнада чо-лаачы, Орус калайыл—деп, эртеби-билги айттырарымга, Кара-оол Сандакович тайыл-былап орду.

Элегеске ала туткан. Экир үнүгү тракторист. Экономика каадыржаан. Эрес-кежээ Чавыдакты. Ол 1931 чылда, оон чеди харылында, Элегеске челе берген. Бичан ону бир ма-гизатор чүве — колхозчу-ларын бири сөөдизин. Ар-хив документтеринде

көөрге, бичан Элегеске чү-ле колхозчу делегатор бич-нин ийи чүс хире кижиге чыгалан. Хакасиянын, Даг-Алтайнын болгаш өске-даа черлерин телээлери база келген. Колхоз шимчөөш-кенин азе чадасы, ыла-ны оон шалышчытканы, бич-на таарымча чок болган-даа болза, Тыванын ховула-рына демир андазыннар америк «Фордзон» че-дин келген. Сноупу чыгыс-тап каап бээр, таразын алгылай бастырыптар ма-шина база чоңу магалат-кан. Ону азы-биле хөдөл-дир. Ийи-чангыс техниканы чугаалаарга бичанга А Совет Тыванын үш чыл оонда 1947 чылдын октябрь 11-деги «Шында» бижизни беэни «Богун областа 100 ажыг трактор, 20 ажыг комбайн бар» дээр. А м?

Хоочун механизатор «Бол-шевик» колхозтун баштаар черинин даргазына база ажылдап турган. Барыш-Хемчик МТС-тин кол инже-нериге тос чыл болган. Партия болгаш совет орган-нары солуп турар улуг эргилт девиэскер-бүдүрүл-гелерди тургустунуп тур-гар узе, СЭКП-нин XXII съездин аттыг совхозтун кол инжениери болу берген. Оон 1974 чылда пенсиялаан. Ол хире наам иштинде ол бодун дугайында ырыны бо-хуу-шөөлөргө, клубтарга, аалдарга, автобустарга, ра-диога, бодунун бажынын-дегиз, таа чече катан дый-наан чүве? Бичалда-аа «мен-мен» деп көрбөс, оон кижизик мөдүзү алдарга алыспаан. Алаа черге-ле «Акын-дыр мен, мен-дыр

мен!» деп хөзөн чадр ки-жилерге бо Кижиге, бо Мөзү, бо Алдар—улуг өрөдиг.

—Аар-саарлап чоруп тур-ла мен. Ам Дүргүн сүт-ба-раан фермазында сүт соодар херексел кылып тур мен, оон соонда база бир ажыл тытты бээр оң—деп, Хайы-расанга бир челе бээримге, пенсионер чугаалап орган чүве. А кезээлдерде сууга механизаторлар куруунга башкылап турган. Оон бар-ыш-ла чартык чүс чылдар дүргүзүлдө өрөткен улугу-иш сапы тыттыр чүве бол-за, таа чече мук кижиге бо-луу бичан. Оон бодун көр-бөс, оон өрөдиге албаан-даа болза, оон өтүпчү, оон дөзөп чоран болган оң дугайында ырыга хей-аыт ки-рип, тура-соруу көдүргөн кижилер таа чече чүве! Мен бодум беэни «Чавыдакты» бадыйтыларымга, алаам чик, сагышым ажык, холум туттунтур алаар.

Кандан куткан ЧТЗ-ге Ширик-хөзүн чик-лейи. Каадыржаан Чавыдакка Чижик-норма чик-лейи! Ламалардан үжүк ужукап албаа-даа, мергежилге бергинде болгаш кайгычым чедикширини чедип ал-ган кижилер моон солгаар хей болуп дээримге буу-рээр мен. Бичалда-аа Чавыдак дег кижиге, оон узеи дег үе черле каттапавас. Бичанга Элегеске, Алды-Ишкинге, Хайыраканга азы өске-даа черге улуг халдан тургускаш, апаа оон дуга-йында ырынын сөзүн нота-ла-биле катан оңу каттам-за! Болчулур чуруу база менде бар чүве, бажынынга тырттырган мен.

Чооду КАРА-КҮСКЕ.

Судьяга сөс

КЫМ БУРУЛУГУДА?

1990 чылдын сентябрь 22-нин днэзияде Бай-Тайга районун Шуй суурунун бодук назы четпес оолда-дыга арат Алдын-оол, Алексей Хертек, Мergen Домбаштай, Гопал Сан-Маадыр, Омар Хертек, Ба-сильи Донган олар салдыга бараан келген баш уур бишп алгаш, оон оорлар деп дугурулганы кылган. Карангыс дүнүн дүжери манай турганар.

Дүнекини 2 шак турда, холушак бараанар са-дылыга челе бергеш, та-ныкыл Сергей Сыын-солдун чогуу ажылап алгаш, кы-ша иштине киргеш, дээр-вириини маазазын тура каттаанар. Иштине кир-геш, 7 магнитофону, ша-ктары, арганы болган и-зы-бүрү бараанарны оор-лаанар. Иштине-биле Бай-Тайга райпоуна 2034 ру-блдын когаралын чедирген.

Ол-ла чылдын октябрь 19-тун кезээинде амда-жаран айы-биле А Хертек, А. Алдын-оол, М. Домбаш-тай, О. Хертек олар тур-нунда кирип турган черин-ге келгире, дээрвиини кы-лаан болган. Чыткан теве-нин аксынга каадым ки-рип деп чүве бо-ла бичан деп болгаш, 410 рублдын бараанын оорлап алгаш, чогуурунга белеткенип тур-ла, тааныкыл С. Сайын-оол чедип келген. Ол азында Алексей Хертек бодунга ап чоран кытмаа бозу-би-ле тааныкылды ууне бо-луу, оон коругкан. Чажыг оорлаашкын ам мырнай үптээшкени шилчээ. Уп-течилер оорлап алган ба-раанарын алгаш, дээр-виинер.

Хүлбүс аткан черинде хүнүнү аянар дээр иш-наш, ол-ла айны 25-тин дүнезияде Алексей Хер-тек, Мergen Домбаштай, Алдын-оол Анарат, Ондар

оол Күрек биле Сайын-оол Кеидианнны эвилдеп ал-гаш, оор херек кылыртып дугурушканар. Олар са-дыга арат киргенин баш уу-р бишп алганар. Хо-лушак бараан салдынга келгеш, моон мурунда ки-рип турган черин база ка-лап үрөп киргеш, 97 шил волканы оорлаанар. Оол-лар боттары көтүрүп ал-гаш, Эри-Барлык суур, Кызыл хоорайлан бээр ара-галар, өске улустарга үлөп берип, төчөгелэинер. Рай-пога 886 рублдын когаралын чедиргенер.

Каш удаа үлүгеткен хе-рээ дээр назы четпээнер акгы-ангы хуусааларга хей чылдарга шийитиргенер. Ам чүну чугаалаар бис? Хе-рек үлүгеткенин черини катан-катан болуп тур-ганын чылдаганын чү-дөд?

Баштайгы уаала Шуй-нун холушак бараанар салын оор алган турда, райпо баштаар чери хем-чегерин ап, септелин ай-шанда кылып, дээрвиин бижылап каан турган болза, дагын оорлаашкын анаа түрбес ужурул. Бо талазы-биле удуруткучу-ларын харысалга чок бол-ганын тайылбырлап болур. Ийде, тааныкыл Сергей Сайын-оол бодунга бижы-лаан девиэскерин каапкан, ийи-бээр чоруп турда, оор-лар тааныкыл чок чүвени билгеш, херекти кылган. Ол болза дагын ажылы-га кошкак болуп анаа-ла-ыт эрттирип, акша алгы-ры-биле табельте демгелээш-кын кылдыртып ап тур-ганы болур.

Назы четпестер үш удаа херекти үлүгетип турда, Шуй кэда Советини акылдакчылар кандыг түннелди үндүргөнл? Анаа харыы бээр берге. Кэда Совет бодунун девиэскэ-

ринде чурттап, ажылдап турар кижиге бүрүзүн үчү-ка ап, ылангы анык-тары ажылга тургузары-биле хемчегерин алыр ужурул. Ада-ие бүрүз бодунун назы четпес оор-ларын хайыралга ап, ыла-ныктын шыктыгы турар турган. Ада-иелерни бадыйлаан боттарыга бол-гаш акы-тедиге негелде чок болуп, кижизидиле чорутпаанын чылдага-нында кем-херек үлүг-дешкиниери болган. Ам назы четпестер шийти-ген. Түннелди бо-дур.

Бай-Тайганы улус суду кем-херекти үзе шийтир-леп турган үеде, райпо баштаар черини адресин-ге тускай доктаалды үндү-рүп, кем-херекти болу-рунга кандыг чүдүлөр май болганын айтышкан, оор-ларын кирген черин дарыг кылыр болган өске-даа четпестерни чылдарын сүмелзэн турган. Суд чоруп турган үеде чедир ол са-дылыгын дээрвиин септеп кылбаан болган.

Тускай доктаалга райпо баштаар чери үрүени иш-тинде кандыг-даа харыы бербөс. Каш удаа сагы-ндырып, ан сөөдүне 1000 рублге тораар деп ший-тир үндүргенини соода, ам кээп садынын кырын бүрүн-биле арматуралар-ны кезектеги дунаа-ла-наш, оорга бүрүзү бы-жылаан деп хары келген. Бир өвөс баштайгы оор-лаашкын соода бо бүгүн кылдырткан турган болза, оон соонда ийи удаа үп-тээшкени-биле холбаан оорлаашкыннар турба-нык. Удуруткуч кижиге бү-рүзү моон түннелди үндү-рүп, дарыг хемчегерин алза чогуур.

Елена ДАЖЫ-СЕРБЕ. Бай-Тайга районун улус судунун даргазы.

Араганың кырынга чам үнер амыдыралда ындыг-дыр

Чугаам арага дугайында апаар хире боорга, номчукчу-ларнын хөңү калдык чадасы, бичалдажон номчуру-ла боор силер. Черле ынчаш сургажып, чугаалажып тургаш, боланын, арага ижерин шеглен көрө чүд деп болуп келир мен. Бичанга ол талазы-биле чүпү бодан чоруп мен, манай чугаалап көрөй. Чажыраган чоор, ээирт-суксунуну тыгылганын алыс төөгүзүн билбес мен, соңураагаан-даа мен. Бодум хуумла, араганы кижилерге херектиг чүд деп билер мен. Ижип билиринде кончут хамаар-жып чүд-дир ийи. «Ону чүте херектиг деп тур сен?» деп айтар болза, мынчаар тайылбырлаар мен: ажы-ы-биле чугаалаарга, кудай-дой, юбилейлг байырлардар болгаш оон-даа өскө чамалык чүдүлөр ол чокка демгел-леттимес болган. Херек кырында ылдыг. Черле ынчаш үрдө көрүшкөн төрелдеринге, эш-өрүңгө, чоок кижилеринге курат барбас чанчылаан кич. Чечениип, хөрө-жип, хөдүр ижерин ижерге, мен бодарымга, багай чүд деп. Амарык чүве, ээирт ижеринде эвес-ле бо-лаг, салдынын, чижик-хемчөөл чок ижеринге сундулук кижилер өскө херек. Бичал чүве болза, чоок кижиле-рин-биле хөвөштин дүртимес-ле-дир. Арага, тааныл-байн барган дикши, укуч-чөп-биле соксааш, сүтүг ишп шай ижип, сагыш-сеткилин чугаалажып апаар, ийчан чүд-даа канчаан-даа барбас. Бичалдажон бил-бестеи ижиптер таварылга база турар. Хөрөжш, сал-дыштыр кижилер база тургулар. Кижилерге шордул, мыт-шиман үндүрбес болза канчаар, азы-ла байдалы оожум болза аян. Черле ынчаш хөдүр эрттир ижипкеш, кудумчуга кескүл кижилерни көрү чаржычтыг. Ону таразында таварышканын чижик-биле балтыкайы. Кызылга челе бердим. Ээирт кижилерин ындазында кескүлени илден. Оларын аразында ор, хөрөжш-даа кижигер бар, анык оолдар каа чылып каар дээр си-хер, база-ла ында-мында Шупту-ла тывалар. Чажы-чын чүд дээр. Та канчап барган улус ийчан бис.

Алтоостун мурунку эжинден кирип келген бежен ха-ашаң хире ийи угайларын ылт-даажын канчаар боор, арагажып чыткан бо кижиге хейде чалдырар. Оода анаа турар, акы-сөзүңүн үен-даян деп чүвезин, аажы-лап турарып бересин. Бичал кижилерден хейде-ле өскө кижилер чодалар боор чүд-ди-и. Оожургалыр-га мырыпай кара шору, дам баа, Орус, тыва, сөөстери холуп турган, аажок-ла баар. Бирозин артында мынча-ден шугаап турар: «Сес уругуну мен, чоргаар-дыр мен?» Мени канчаар-даа эркенер чок. Арага тыппайн, бир оолдардан суук чүд салып ишкен кылдыр чугаалап чорурлар. Каргеттиип чоруту-ла илден. «Бис кижиге» дээр аарышкылы, шак ыныг чуртумуп кижиге-ле, уруг-ларыг дугайында, чүве ыттаваас болза акы.

Ээирт чоруп кижилерге бо-ла таваржып болур дээр-дин дараагында чижик-биле база балтыкайын оралды-жып көрөй. Май 31-де, дүш соонда Кызылдын авто-госпалыга үлгүдө берген ээирт ор кижиге кассага кел-геш дөрт шак тжениин Шагаан-Арыг билегин салып тураарын чардыл. Салып алыр күзөлдөп улус бар, ын-чаа-даа эртээ улуг дээр кижилер алыскавас. Чангыс сөңү чуртут анык уруг ону танып нагды. Демгиз э-милээр дээр Кызылдан келген хөрөң-лаа бүдүрбей, ийчан арагага чарыпкан мылдыг, ишкени сагышын-га четтегинден, акша дээр чанар билегин сайгарып чоруп турары ол чүд-дир 25 рубль-биле арага боор бол-ган чүд бар деп далажыкан турары аажок. Оон чу-галы-биле алырга, оон-ла салып апса, чанарда ажыр-бас, машина дауу чоруттар. Билегин улус албаска, харын дүргөн чана барын сүмелзөө, сөгөттин ийи хө-чөк, база-ла хей азы-тедиги көрөгетиндиг. Бичал чо-руй, олгунун алын адаш, манай турган болза, акша-ны менээ чайдыг ушта шаап бээр ийик деп бо. Мындыг база болур-дур бис.

Хүндүлүкчү ак чечин чамдык кижилер чүге ын-чаар акылдары? Оон көргөндө, угаан-медерелени ут-туттар аян. Туттунуп чоп шылаас бис? Ээирт кижиге көргөш, араганы бурудалар болган бис. «Улуг улус ке-дир үеи оолдар, кыстар дугайын чоп болаас болу берген бис?» деп дыла-ла айтырыскаар мен. Ада-ие, улуг кижилер мындыг чуртумуп турла, аныктар дугайында черле чүпү чугаалаа боор берге-дир. Оорлар, улуг ту-рарыг оолдар, уругтар, кижиге азы-тылган чедир турар кижилер кайылы, кымдан келгени? Боттарыстын-ла акы-тедүзү-тур. Чамдык аныктарын чүд-даа со-ноураал, чүтүк чогууну кончуу көрүр даан.

Ишти чүве чугаалап тур деп бодай бербеер, амдыл-рада херек кырында ындыг-дыр, канчаар боор. Күзүр чо-ном, солун дамчыштыр-даа болза силерни кийгырып көрөй, шугдуну көрүзүсчө черле чүд? Болалдарыс-тын дооскула эскерип хөрөжштер, рынок уезинде чурт-тап турар болган бис, амдырал берге. Чон ортузунга кижизидиле, тайылбыр ажылын чер-чөгө ын-дыг улаанышкыныг чорудуу болза акы, ишти сес-терин ажык чок. Кижилерин сагыш-сеткилдиге ки-рер. Улус депутаттары округтарыга, хөрөжштер чау-делдери ол талазы-биле херек кырында ажылдар болза акы-дир.

Июна СЕРЕНОТ.

Улуг-Хем район.

Бойдус камгалалы ТӨӨГҮВҮС БАЛАЛБАЗЫН

Чоокта чаа төрөн черим Улуг-Хемге челе бергеш, Саяа далайын хат-салгы-нынга алыш, чайгы хун караанга быралаанып чы-дар хемин бараанын көр-ден, барып соңураага ар-галыг болдум.

Ордумак школазын доос-канын Шагаан-Арыг шал-даа болган чыдарын көр-гөш, каш-ла чылдар бурун-гаар:

Кайгамчыктыг Саяа далай Казан чалгы бээр ирги, Эриин орта корабельн, Эриини уткуп аар мен—

деп шүлүктөп, харын ону кады өрөңгил чоран эжим Н. Чамбал-биле үр кылдыр чогадып, «Уту-үтине ки-рер чээрби чүс чылдын кай-гамчыктыг» каас-чараш да-лайын ол үенин ураалан кылтызы-биле манай, ал-даржып шат-ла бооп чо-рааныыс сакты хонуп кед-дим.

Ам ол далай бодунга алдар-алы, ачы-дузаны-биле чаа черлерде Шагаан-Арыг-ны, Чаа-Хөлдү, чартын-ган Хайыраканны, Эйли-Хемин тургуса-даа, чер-чурттарымын ынакшы-лы, төрөн чери болур Ша-гаан-Арыктыгы. Кок-Чо-раанысты, Кара-Тал, Чаа-Хөл, Урбун, Аламы-Шынаа суурларын сол тырттып а-парып, көвүктөткөн шалбаа суг ораны кылып каан. Олар-белчир, оран-сава-биле кады бо бастыган черлерде эң-не хомдунгы болуп чүве, ол чер-лерде бистин тыва чо-нон камнаар, кадага-лаар ужурут тураскаалар-ыныс, тураскаалыг черле-ринис хем-суг адаанче,

сүгке октаан даш дег, гүнү болгаш културанын тураскааларын кечүрер, камгалар, чартыр таа-зы-биле күрүнө тускай па-рыдалдарын түнү план-наан турар ужурут. Бо та-лазы-биле Улуг-Хем райо-на чоруп тура, соңураа-ным карачал-даа, дарга-бошка-даа кижиге улуг-ла огулут чүве чугаалаас болуруга, бо материалды би-жилем.

Төгүтүн, чоңуну турса-каалдары далай сууга хомдунмес, бар агаралын ажылаан соода, олар ка-лап тургустунуп, бистин ке-дир салгыныска кижизид-дикти бараан болуп ужу-рут.

Урбун бургананын ка-рылга-когаралы канча-даа районга, Чаа-Хөл-да девиэскеринге болгай-ла, кийтирилген чадан турары-ныс хуура туудуну орун салгырыга, улаштыр ту-дуун кылырынга черле че-де бээр хире. Шак ийчан когаран бажырытар, кө-рүштү, төгүлү черлерин чартыгылаан чон не-геп алыр ужурут. Бо та-лазы-биле Шагаан-Арыг хоорай Советинин даргаы Мergen Анай-оолдун бо-ла, кылып чорудар деп турар ажыл планын черле чоптут болгаш чаагай. Анык дарганын ол бодалыгы мээ Улуг-Хе-мин чоңу деткиме көргү-зөр боор дээринге улуг бүдүрүлгө мен.

Бистин төөгүсү, оң чаа-гай тураскаалары бала-лып чиптес, харын ажык-чалыг бо узеу улам чаа-гайжыар алаарыга бү-зүрелин улуг.

Каа-оол НАТПИИ-ООЛ. Сарыг-Сеп суур.

Кажан Саяа далайын планын тургустун турда, оон чоңа чедир когарал-дарынын аразында олар-белчир, оран-сава, агаар-бойус, амдырал-чурттал-ганын карыкталарын эгил-диге буураар акша-хөрөң-гини база көрүп, үндүргөн турарын шупту билер бис. Ол карыкталарын аразын-да далайга алыскан черле-де бастынып-балалыр төө-

талаалкылары Болгария-нын иштини херектер ми-нистрин халаар дугайында негелдени кылган. Парла-мент бөдүңүн барын үзүлдиг депутаттары чурт-тун иштини херектер ми-нистри Христо Дановту ал-бан-дужаалында дүжүге-рин моон мурунда база негеп турган. Чурттуу чаа конституцияны Болгария-га улустун улуг хуралы хүлээп алырында ол депу-даттар база моондактан.

ИНДИЯ ИСТЕГЕ ДЕЛИ. Раджия Гандини «дүргени дээр харысал-га Тамилд хостар «пар-лар эвилде» деп чажыг болгаш өлүрүчү организа-цияга оонажып турар деп, Индинин истеге орган-нары медгелзэн. Чурттуу депшилетиг болган по-литиктиг күрүнө ажыдак-чызы Раджия Гандини араатаныг өзү-биле өлүр-гөнгө хамаарыштыр и-стегени Индия үрүлүчү-леп турар. Дегини ол үл-гелдери кырынга алу-ручу өске-даа организа-циялар база киришкен ма-гат чок деп, чурттуу ис-тегге «органиары дыйнат-кан.

ИРАКТЫН ОРГАНАЛАРЫНГА КИРИПТИР. Ирак нефть сатканында анаа кирер оргуларга хынал-даны Каттышкан Нациялар Организациязы ботталдыр тур дугайында айтырчы АКИП-тин администрация-ны болучу эвилелчилери-биле чугаалажып көрүп

Номчукчунуң бодалы УЛУГ УЛУСТАН ДЫКА ХАМААРЖЫР

Назын, шынап-ла, ындыг-ла узун эвес. Ол хиреле-ле кижилер бот-боттарыга кон-чут кичээни чок, каржы уламчылап турар-дыр. Бичал бодулу чүд чүвөгө чедир болурун мааза чугаа-лашп турар мен. Чечен анык кижиге амдыралдан элекке чарлып турары? Чажырап канчаар, херек кырында ындыг болгай. Күзөңгил эвес ындыг чүд-лөрдө адырлары чугула, черле ойу келген боор деп бодар мен. Угаан-сарылы-лар, амдыралга ынак, оон үнелээр, ол дээр туржуп чоруп кижилерин сеткил-сактыгын ылдыг айтыр-чугаажок дүдүргөп чоруп. Ону херек кырынга чедип алыр дээр суурларда актив ажылдаар, боттут хемчегер-нин алыр болза эки, салды-ган акы бар бис? Кижизид-диге ажылын сууралдып болбас.

Тес-Хем районда күзөңгил эвес чүдлөр база болуп турар болур ийи. Анык-тар аразына эртен чылын нурум чок чүдлөр туруп дээр, хемчегер ап, хөдөл-дир. ВЛКСМ райкомунуң удуруткучы-биле акы чү-дү кырган болза, чүве ыла-ны эрттирип ажылаанын

соонда, чүрүм чүтөртөөн тур-ган. Сокаткан. Бичалг бе-дээр көрүм-чүрүм үрээш-киниери бо чылын база уламчылап турар-дыр. Бичал бодулу чүд чүвөгө чедир болурун мааза чугаа-лашп турар мен. Чечен анык кижиге амдыралдан элекке чарлып турары? Чажырап канчаар, херек кырында ындыг болгай. Күзөңгил эвес ындыг чүд-лөрдө адырлары чугула, черле ойу келген боор деп бодар мен. Угаан-сарылы-лар, амдыралга ынак, оон үнелээр, ол дээр туржуп чоруп кижилерин сеткил-сактыгын ылдыг айтыр-чугаажок дүдүргөп чоруп. Ону херек кырынга чедип алыр дээр суурларда актив ажылдаар, боттут хемчегер-нин алыр болза эки, салды-ган акы бар бис? Кижизид-диге ажылын сууралдып болбас.

Тес-Хем районда күзөңгил эвес чүдлөр база болуп турар болур ийи. Анык-тар аразына эртен чылын нурум чок чүдлөр туруп дээр, хемчегер ап, хөдөл-дир. ВЛКСМ райкомунуң удуруткучы-биле акы чү-дү кырган болза, чүве ыла-ны эрттирип ажылаанын

кижилерни кайгаар мен. Сокатканын оралдаш. Ада-ие кижиге хары-даа кижиге, боттун-даа төлү дөмөй болу дег. Сестин-даа кан-чаар.

Уругларымыс хүндүлөп билбес байыг чачылаас-баз бар. Оларын чалгына ол-бо деп бак сөгкөни бээр болгай бис. Уруг-ларыг кижизидилгенин кандыг салдар дээр боор ону. Амгы үеде каала-даа баарга, оочу-ру, ылангы салды-магазинерге. Ону черле сагып, барымдаа-лап билбес боор-дур бис. Күштүг кижилер бажына чугаалаарга, сөс үнер. Бичал кижилер ап четтигер боор-дур, чүве ыттаваас, оожум кижилер белен чүвөгө четтес. Алыр дээр, арын-нуур-даа ында каар. Бараан-ны бо узеу сүт болза кижиге буруу алыскаар болгай, ынчалдажон ол дээр бот-боттарын сөгкөжип, аас былаашкан канчаар. Ажы-талуус бистерин көрүп, дынаап турар деп чүвени утуттар-дыр бис.

Бо бүгүн чараш, чалыс, ажыл-ишчи, бадун сеткил-диге салгалдан кижизидил-генин дээр чугаалап тура-рын бо.

Клара ЧИММТ. Самагалдай суур.

«ЧЕДИНИ» УЖУРАЖЫШКЫНЫ

ЛОНДОН. Улуттук тала-зы-биле сайыраштыр чеди чурттарын күрүнө болгаш чазактар баштыкайынын ужуражышкыны. Велико-британиянын нафисылаан-даа эгелзэн. Оон чедип ол ужуражышкында АКШ-тын, Великобританиянын, Франциянын, Германиянын Федеративтг Республика-нын, Япониянын, Ита-лиянын болгаш Канаданын удуруткучлары кирип тур-ар.

